

Sygn. akt III CZP 41/16

UCHWAŁA

Dnia 5 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Wojciech Katner

SSN Władysław Pawlak

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie egzekucyjnej z wniosku wierzycieli M. K.

i Z. P.

przy uczestnictwie dłużnika M. K.

o świadczenie pieniężne,

w przedmiocie zażalenia małżonki dłużnika H. J. – K.

na postanowienie Sądu Rejonowego w Ł.

z dnia 26 listopada 2015 r., sygn. akt I Co .../15

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 5 października 2016 r.

zagadnienia prawnego przedstawionego

przez Sąd Okręgowy w S.

postanowieniem z dnia 17 marca 2016 r., sygn. akt I Cz .../16,

"Czy po zajęciu przez komornika ruchomości będących we współwładaniu dłużnika i jego małżonka pozostających we wspólności ustawowej w razie sprzeciwu tego małżonka niebędącego współdłużnikiem, służy mu prawo do wystąpienia z wnioskiem o umorzenie postępowania egzekucyjnego w tym zakresie (art. 825 pkt 3 k.p.c.), czy też powództwo przeciwegzekucyjne (art. 841 § 1 k.p.c.)?"

podjął uchwałę:

Jeżeli komornik zajął na podstawie art. 845 § 2 k.p.c. ruchomości będące we współwładaniu dłużnika i jego małżonka

pozostających we wspólności ustawowej, małżonkowi nieobjętemu tytułem wykonawczym przysługuje - w zależności od zgłaszanych zarzutów - powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c., jeżeli zarzuca naruszenie przepisów prawa materialnego lub skarga na czynności komornika, jeżeli zarzuca naruszenie przepisów postępowania egzekucyjnego.

UZASADNIENIE

W toku egzekucji należności pieniężnych prowadzonej przeciwko dłużnikowi M. K. na podstawie tytułu wykonawczego wystawionego jedynie przeciwko niemu, komornik dokonał zajęcia ruchomości znajdujących się w domu dłużnika.

Małżonka dłużnika wniosła o uchylenie czynności komornika w stosunku do przedmiotów objętych wspólnością ustawową i umorzenie postępowania egzekucyjnego na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c.

Postanowieniem z dnia 27 lutego 2015 r. komornik oddalił oba te wnioski stwierdzając, że nie zachodzą przewidziane w art. 825 pkt 3 k.p.c. przesłanki do umorzenia postępowania egzekucyjnego, gdyż egzekucja nie została skierowana przeciwko osobie, która według klauzuli wykonalności nie jest dłużnikiem, a jedynie w ramach egzekucji przeciwko dłużnikowi, dokonano na podstawie art. 845 § 2 k.p.c. zajęcia ruchomości będących we władaniu dłużnika i jego małżonki.

Postanowieniem z dnia 26.XI.15 r. Sąd Rejonowy oddalił skargę małżonki dłużnika na powyższe czynności komornika stwierdzając, że w świetle art. 845 i art. 847 k.p.c. komornik nie był zobowiązany ani uprawniony do badania jaki jest status prawny ruchomości znajdujących się we władaniu dłużnika. Powołując się na uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, zasadę prawną z dnia 30 czerwca 1987 r. III CZP 41/86 (OSNC z 1988, nr 1, poz. 3) wskazał, że komornik ma prawo zająć także ruchomości, które są we współwładaniu dłużnika i osoby trzeciej, w tym również objęte wspólnością ustawową, nawet jeżeli nie nadano klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika.

W zażaleniu na powyższe postanowienie małżonka dłużnika zarzuciła naruszenie art. 767¹ k.p.c. przez zajęcie przedmiotów należących do majątku wspólnego dłużnika i jego małżonki bez nadania tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko małżonce dłużnika oraz brak oceny, które z zajętych przedmiotów należą do majątku wspólnego i pominięcie, że są wśród nich przedmioty niezbędne do nauki i pracy zawodowej małżonki dłużnika oraz

przedmioty urządzenia domowego niezbędne dla małżonki dłużnika i dzieci pozostających na jej utrzymaniu.

Rozpoznając zażalenie Sąd Okręgowy powziął poważne wątpliwości prawne sformułowane w postanowieniu z dnia 17 marca 2016 r., które na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Wskazał, że w orzecznictwie prezentowane są dwa rozbieżne stanowiska. Pierwsze wyrażone w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1968 r. III CZP 89/67(OSNCP z 1969 r., nr 1 poz. 2) oraz w wyroku z dnia 6 września 1978 r. IV CR 258/78 (OSNC z 1979 r., nr 6, poz. 127) i w postanowieniu z dnia 13 czerwca 2001 r. II CKN (nie publ.) przyjmujące, że jeżeli wierzyciel, którego dłużnikiem jest jeden z małżonków skierował egzekucję do określonego przedmiotu jako należącego wyłącznie do dłużnika, a nie doszło do nadania klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c. przeciwko małżonkowi dłużnika, który kwestionuje to zajęcie, zachodzi niedopuszczalność egzekucji pod względem proceduralnym, do której usunięcia nie może być stosowana droga powództwa przewidzianego w art. 841 k.p.c., lecz należy stosować odpowiednio art. 825 pkt 3 k.p.c., gdyż egzekucja została skierowana przeciwko osobie, która według klauzuli wykonalności nie jest dłużnikiem i która sprzeciwiła się egzekucji.

Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 21 sierpnia 1975r. III CZP 59/75 (OSNCP z 1976 r., nr 4, poz. 81) oraz w powołanej przez Sąd Rejonowy uchwale siedmiu sędziów z dnia 30 czerwca 1987 r. III CZP 41/86 przyjmując, że w takiej sytuacji małżonek dłużnika broniąc się przed zajęciem może, jako osoba trzecia, wytoczyć powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c.

Za stanowiskiem tym opowiedział się Sąd Okręgowy, podkreślił jednak, że oba przedstawione stanowiska zostały wyrażone na tle innego stanu prawnego, przed uchyleniem z dniem 5 lutego 2005 r. przepisu art. 767¹ k.p.c., wobec czego konieczne jest wypowiedzenie się w tym przedmiocie przez Sąd Najwyższy na gruncie aktualnego stanu prawnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Środki prawne służące obronie praw osób dotkniętych egzekucją można podzielić na środki obrony o charakterze formalnym, przysługujące wtedy, gdy przy czynnościach egzekucyjnych, np. zajęciu ruchomości, doszło do naruszenia przepisów o postępowaniu egzekucyjnym oraz środki obrony o charakterze merytorycznym, gdy w wyniku prowadzenia egzekucji naruszono prawa podmiotowe określonej osoby, regulowane przepisami prawa materialnego.

Do pierwszej grupy środków należy m.in. skarga na czynności komornika i wnioski o umorzenie postępowania egzekucyjnego, natomiast do drugiej grupy należą powództwa przeciwegzekucyjne przewidziane m.in. w art. 840 i art. 841 k.p.c., bowiem w świetle art. 804 k.p.c. komornik nie jest uprawniony do badania zasadności i wymagalności tytułu wykonawczego, a zatem oceny, czy wszczęcie lub prowadzenie egzekucji nie narusza przepisów prawa materialnego i praw podmiotowych określonych osób może dokonać tylko sąd w postępowaniu merytorycznym służącym temu celowi.

Wskazane środki prawne funkcjonują w postępowaniu egzekucyjnym w sposób autonomiczny, osoba uprawniona może z nich swobodnie korzystać (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2003 r. V CKN 18/01, nie publ.), a ich wybór i skuteczność zależy od rodzaju zarzutów, jakie zgłasza.

Powództwo przewidziane w art. 840 k.p.c. przysługuje ogólnie rzecz biorąc osobom objętym tytułem wykonawczym, na podstawie którego prowadzona jest egzekucja, natomiast powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c. przysługuje osobom trzecim, nie będącym stronami postępowania egzekucyjnego.

Odpowiedź na przedstawione zagadnienie prawne zależy zatem w pierwszym rzędzie od stwierdzenia, czy małżonek dłużnika, nie objęty tytułem wykonawczym, jest osobą trzecią w rozumieniu tego przepisu w sytuacji, gdy na podstawie tytułu wykonawczego wydano wyłącznie przeciwko dłużnikowi, komornik w toku postępowania egzekucyjnego wszczętego przeciwko temu dłużnikowi, dokonał na podstawie art. 845 § 2 k.p.c. zajęcia ruchomości będących

we władaniu (współwładaniu) dłużnika, a należących do majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka.

W kwestii tej stanowisko orzecznictwa, podobnie jak i literatury, nie jest jednolite, co w szczególności dotyczy rozumienia pojęcia „osoby trzeciej” zawartego w art. 841 k.p.c.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przeważa stanowisko, że osobą trzecią, w rozumieniu tego przepisu nie jest osoba, przeciwko której jako dłużnikowi skierowana została egzekucja, a więc osoba w jakimkolwiek zakresie objęta tytułem wykonawczym. W szczególności nie jest osobą trzecią małżonek dłużnika, przeciwko któremu nadana została klauzula wykonalności. Małżonek dłużnika z chwilą nadania przeciwko niemu klauzuli wykonalności staje się bowiem dłużnikiem egzekwowanym. Przysługuje mu więc obrona przy pomocy środków przewidzianych dla takiego dłużnika w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym. Ma on w szczególności możliwość wniesienia powództwa opozycyjnego na podstawie art. 840 k.p.c. oraz złożenia wniosku o umorzenie egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c. Nie może natomiast przeciwdziałać prowadzeniu egzekucji z określonego przedmiotu naruszającej jego prawo wytaczając powództwo na podstawie art. 841 k.p.c., gdyż przestał już być osobą trzecią w rozumieniu tego przepisu (porównaj między innymi uchwały z dnia 17 października 1995 r. III CZP 143/95, OSNC z 1996 r., nr 2, poz. 24 i z dnia 19 listopada 2008 r. III CZP 105/08, OSNC z 2009 r., nr 10, poz. 136 oraz postanowienie z dnia 13 czerwca 2001 r. II CKN 498/00 i wyrok z dnia 21 listopada 2003 r. II CK 262/02, nie publ.).

W konsekwencji należy zatem przyjąć, że o tym, czy określona osoba jest dłużnikiem w postępowaniu egzekucyjnym, czy też jest osobą trzecią decyduje treść klauzuli wykonalności oraz treść wniosku wierzyciela o wszczęcie egzekucji. Nie jest osobą trzecią osoba, przeciwko której, jako dłużnikowi objętemu klauzulą wykonalności, skierowana została egzekucja. Dopóki jednak nie nadano klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika i nie wszczęto przeciwko niemu postępowania egzekucyjnego, nie jest on dłużnikiem egzekwowanym, wobec czego jest osobą trzecią w rozumieniu art. 841 k.p.c. i jeżeli twierdzi, że zajęcie

przedmiotu w czasie egzekucji prowadzonej przeciwko jego małżonkowi narusza jego prawo podmiotowe, chronione określonymi przepisami prawa materialnego, przysługuje mu obrona przewidziana w art. 841 k.p.c. Tylko bowiem w postępowaniu sądowym uregulowanym w tym przepisie sąd może ustalić, czy zajęta ruchomość należy do majątku wspólnego, czy do majątku osobistego, czego komornik nie ma prawa badać w postępowaniu egzekucyjnym (art. 804 k.p.c.).

Jak trafnie przyjmuje się w literaturze, nie jest natomiast w takiej sytuacji uzasadniony i nie może być skuteczny wniosek o umorzenie postępowania egzekucyjnego na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c., gdyż przysługuje on tylko osobie, przeciwko której wszczęto to postępowanie, a więc stronie postępowania, zaś zajęcie na podstawie art. 845 § 2 k.p.c. przedmiotu znajdującego się we władaniu lub współwładaniu dłużnika lecz nie będącego jego własnością, nie oznacza skierowania egzekucji przeciwko osobie nie będącej dłużnikiem według tytułu wykonawczego ani nie jest skierowaniem egzekucji przeciwko małżonkowi dłużnika bez nadania przeciwko niemu klauzuli wykonalności. Zajęcie takiego przedmiotu jest dopuszczalne na podstawie art. 845 § 2 k.p.c. także bez nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, nie występują więc przesłanki do umorzenia postępowania egzekucyjnego na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c. Małżonkowi dłużnika, jako osobie trzeciej, służy wówczas powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c.

Na gruncie dawnego stanu prawnego Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 lutego 1968 r. III CZP 89/67 oraz w wyroku z dnia 6 września 1978 r. IV CR 258/78, wskazanych przez Sąd Okręgowy, wyraził odmienne stanowisko. W uchwale Sąd Najwyższy stwierdził, że jeżeli tytuł wykonawczy opiewa tylko na dłużnika i na jego podstawie zajęto rzecz, która należy do majątku wspólnego, to znaczy, że skierowano egzekucję przeciwko osobie, która według klauzuli wykonalności nie jest dłużnikiem i sprzeciwia się egzekucji, a więc zachodzi sytuacja przewidziana w art. 825 pkt 3 k.p.c. i egzekucja taka jest niedopuszczalna, a małżonkowi dłużnika służy żądanie jej umorzenia na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c., natomiast nie służy powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c.

Nielogiczne jest bowiem żądanie zwolnienia od egzekucji jakiegoś przedmiotu, jeżeli egzekucja w ogóle jest niedopuszczalna i podlega umorzeniu.

Natomiast w wyroku z dnia 6 września 1978 r. Sąd Najwyższy uznał, że jeżeli wierzyciel posiada tytuł wykonawczy jedynie przeciwko dłużnikowi, a małżonek dłużnika sprzeciwia się zajęciu rzeczy powołując się na to, iż objęta jest majątkiem wspólnym, komornik obowiązany jest odstąpić od zajęcia i zawiadomić wierzyciela o potrzebie uzyskania odpowiedniej klauzuli wykonalności. W wypadku zaś zajęcia takiej rzeczy małżonkowi dłużnika przysługuje skarga na czynności komornika lub wnioski o umorzenie postępowania egzekucyjnego na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c., a nie powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c.

Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 21 sierpnia 1975 r. III CZP 59/75 (OSNC 1976/4/81) oraz w uchwale siedmiu sędziów z dnia 30 czerwca 1987 r. III CZP 41/86.

W uzasadnieniu pierwszej uchwały Sąd Najwyższy stwierdził, że w świetle art. 845 § 2 k.p.c. dopuszczalne jest zajęcie - na podstawie tytułu wykonawczego obejmującego tylko dłużnika, bez nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika - rzeczy ruchomej znajdującej się we władaniu dłużnika lub we współwładaniu dłużnika i jego małżonka, także wtedy gdy stanowi ona składnik majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka. Wierzyciel nie musi w takiej sytuacji uzyskiwać klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, któremu przysługuje wówczas powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c., ale nie może się ono opierać na zarzucie, że wierzyciel nie uzyskał przeciwko małżonkowi klauzuli wykonalności.

Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy we wskazanej wyżej uchwale siedmiu sędziów, wydanej na gruncie stanu prawnego powstałego po wejściu w życie art. 767(1) k.p.c.. Stwierdził, że zajęciu ruchomości będących we władaniu (współwładaniu) dłużnika (art. 845 § 2 k.p.c.), wchodzących w skład majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka, nie stoi na przeszkodzie okoliczność, iż tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko dłużnikowi nie została nadana klauzula wykonalności także przeciwko temu małżonkowi (art. 787 § 1 k.p.c.). Sąd Najwyższy podkreślił, że przepis art. 787 § 1 k.p.c. o nadaniu klauzuli

wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika jest procesową konsekwencją materialnoprawnej normy zawartej w art. 41 § 1 k.r.o., stanowiącej, iż zaspokojenia z majątku wspólnego może żądać wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Jednak czym innym jest art. 845 § 2 k.p.c. pozwalający na zajęcie ruchomości pozostających we władaniu dłużnika. Przesłanką dopuszczalności takiego zajęcia jest tylko okoliczność faktyczno-formalna: władanie ruchomością przez dłużnika, a nie badanie przez komornika, czy przedmiot, który ma być zajęty należy do majątku dłużnika. Dotyczy to też przypadku, gdy rzecz znajduje się we współwładaniu dłużnika i jego małżonka. Sąd Najwyższy wskazał, że przed wprowadzeniem do k.p.c. art. 767¹ na podstawie ustawy nowelizującej z dnia 18 kwietnia 1985r. (Dz. U. Nr 20, poz. 219), małżonek dłużnika, przeciwko któremu nie nadano klauzuli wykonalności mógł bronić się przed zajęciem ruchomości stanowiących majątek wspólny na dwa sposoby. W razie zajęcia ruchomości zgodnego z art. 845 k.p.c., a zatem proceduralnie dopuszczalnego, lecz naruszającego prawa materialne (podmiotowe) małżonka, był on, wobec braku przeciwko niemu klauzuli wykonalności, osobą trzecią i służyło mu powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c., w którym mógł podnosić, że ruchomość nie mogła być zajęta, gdyż należy do majątku wspólnego a wierzyciel nie może żądać z niej zaspokojenia ze względu na okoliczności wskazane w art. 41 § 2 k.r.o. Jeżeli natomiast zajęcie rzeczy naruszało przepisy procesowe, np. zajęto rzecz stanowiącą majątek wspólny i pozostającą w wyłącznym władaniu małżonka dłużnika, małżonkowi dłużnika służyła skarga na czynności komornika (art. 767 k.p.c.). Przepis art. 767¹ k.p.c. wprowadził jednak skargę na czynności komornika jako nowy, jeden środek obrony małżonka dłużnika przed dokonaniem zajęciem w wypadku braku klauzuli wykonalności przeciwko temu małżonkowi, bez względu na to, czy zajęcie nastąpiło z naruszeniem przepisów procesowych czy też materialnoprawnych. Na tle art. 767¹ k.p.c. Sąd Najwyższy w omawianej uchwale przyjął, że podstawą skargi na czynności komornika, o której mowa w tym przepisie mogą być zarówno zarzuty naruszenia przez komornika przepisów procesowych: np. art. 845 k.p.c., jak i materialnych, a więc art. 41 § 2 i 3 k.r.o., a sam fakt, że czynności dokonano bez nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika nie stanowi podstawy do unicestwienia tej czynności.

W konsekwencji Sąd Najwyższy uznał, że ani przed wejściem w życie art. 767¹ k.p.c. ani po jego wejściu w życie sam fakt, iż na podstawie art. 845 § 2 k.p.c. zajęto ruchomość należącą do majątku wspólnego dłużnika, bez nadania klauzuli wykonalności przeciwko jego małżonkowi, nie ma znaczenia dla skuteczności zajęcia, o ile ruchomość ta znajdowała się przynajmniej we współwładaniu dłużnika i jego małżonka.

Przepis art. 767¹ k.p.c. utracił moc z dniem 5 lutego 2005 r. w wyniku wejścia w życie ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804). W uzasadnieniu projektu rządowego powyższej ustawy nowelizacyjnej zaznaczono, że usunięto z k.p.c. instytucję skargi na czynności komornika uregulowaną dotychczas w tym przepisie, bowiem zarzuty, iż egzekwowane roszczenie nie podlega zaspokojeniu z majątku wspólnego małżonków, jakie może podnosić małżonek wnosząc tę skargę, mają charakter materialnoprawny i ze względu na ich naturę powinny być rozpoznawane w postępowaniu z powództwa przeciwegzekucyjnego małżonka dłużnika. Skarga na czynności komornika nie jest przystosowana do rozstrzygnięcia tego typu zagadnień (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, IV kadencja, Prezes Rady Ministrów RM 10-190-02, druk nr 965 z dnia 4 października 2002 r.).

W konsekwencji należy stwierdzić, że po uchyleniu art. 767¹ k.p.c., na gruncie obecnie obowiązującego stanu prawnego, ponownie stało się aktualne przedstawione wyżej trafne stanowisko Sądu Najwyższego zajęte w uchwale z dnia 21 sierpnia 1975 r. III CZP 59/75 oraz w uzasadnieniu uchwały siedmiu sędziów z dnia 30 czerwca 1987 r. III CZP 41/86, wskazujące na dwutorowość obrony małżonka dłużnika, przeciwko któremu nie nadano klauzuli wykonalności, w razie zajęcia przedmiotu należącego do majątku wspólnego. Jeżeli małżonek zarzuca brak podstaw określonych w art. 41 k.r.o. w obecnym brzmieniu, do zaspokojenia wierzyciela jednego małżonka z majątku wspólnego, a więc np. w sytuacji, gdy małżonek-dłużnik zaciągnął zobowiązanie bez zgody współmałżonka, współmałżonkowi przysługuje powództwo przewidziane w art. 841 k.p.c., którego podstawą nie może być jednak zarzut braku klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Jeśli natomiast zarzuca uchybienia procesowe,

np. naruszenie art. 845 § 2 k.p.c. w wyniku zajęcia rzeczy będącej w wyłącznym władaniu małżonka dłużnika lub zajęcie przedmiotów nie podlegających egzekucji w świetle art. 829 pkt 1 k.p.c., przysługuje mu skarga na czynności komornika.

Mając wszystko to na uwadze Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. podjął uchwałę jak na wstępie.

kc

jw